

Gönczi Gergely

A KÖZEL-KELET ÉS A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREK: SZÍRIA

A tömegpusztító fegyverek kialakulása mérföldkő volt a hadviselés történetében. Az atombomba feltalálása óta, és az azzal való versengés hatására, a világ országai nagyméretű fegyverkezésbe kezdtek a hidegháború alatt és az azt követő években is, ami a harmadik világbeli országokat is érintette. Az arab országoknak Izraellel való sok évtizede elhúzódó konfliktusa szintén egy fegyverkezési versenybe torkollott, ahol idővel teret nyertek a különböző típusú tömegpusztító fegyverek. Ez alól Szíria sem volt kivétel. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa Szíria törekvéseit a Közel-Keleti térségben az ilyen nemű fegyverek fejlesztésére, előállítására, beszerzésére az elmúlt néhány évtizedre visszamenőleg¹.

Kulcsszavak: Szíria, biológiai, vegyi, nukleáris, hadviselés

BEVEZETÉS

A háborúk mindig is követeltek bizonyos számú emberáldozatot. Ez a szám általában attól függött mekkora volumenű volt az adott háború. Az idő múlásával és a technológiák fejlődésével egyre több olyan eszköz állt rendelkezésre, amellyel hatékonyabban lehetett megvívni és megnyerni egy háborút. A tömegpusztító fegyverek megjelenésével bizonyos szinten megváltozott addig megismert fegyverkezés. A hadviselésnek egy új formája alakult ki. Ez a mai napig meghatározó jelentőséggel bír a modernkori fegyverkezés szempontjából.

A TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVER ÉS A TÖMEGPUSZTÍTÓ HADVISELÉS ÉRTELMEZÉSE

A legszélesebb körben ismert definíció szerint, „tömegpusztító fegyver minden olyan fegyver, mely képes nagy mennyiségű halálos áldozat vagy nagymértékű rombolás okozására.” [1] A történelemben számos példa van olyan cselekményekre – amik már a XX. század fegyveres konfliktusait megelőző időkre is visszanyúltak – ahol megjelennek a tömegpusztító hadviselés korai eszközei.

Az ókorban az ostromlott várakba behajított állati tetemek járványokat idéztek elő, amik nemcsak a várvédőket, de a lakosságot is egyaránt érintették. Ez a módszer jó példája a korai biológiai hadviselésnek. Ennek jó alapjául szolgáltak a betegségeket okozó mikroorganizmusok, amik már az emberi történelem kezdete óta rendelkezésre álltak. [1] A különböző típusú kémiai háborús időkben történő alkalmazása jóval korábbra tehető, mint például a fekete lőpor felfedezése. [2] A hadviselés eme formája az I. világháborúra teljesedett ki, amikor nagy mennyiségben alkalmaztak halált okozó gázokat, mint például a klórgázt vagy mustárgázt [2]. A II. világháborúban a stratégiai bombázások és a tüzéség alkalmazása volt a domináns mindaddig,

¹ „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Concha Győző Doktori Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

amíg be nem vetették Japánban az atombombát. Ez a momentum mérföldkő volt a tömegpusztító hadviselés szempontjából. A tömegpusztító fegyverek kategóriájába az atomfegyverek, biológiai fegyverek és vegyi fegyverek tartoznak. (ABV) Ez a csoportosítás kibővült a radiológiai fegyverek kategóriájával, jelen esetében azonban mégsem kerül tárgyalásra, mivel az érintett időintervallumban még nem volt aktualitása. A téma megkönnyítése érdekében nem árt tisztázni még néhány alapfogalmat:

- az atomfegyver *„olyan tömegpusztító fegyverfajta, melynek megsemmisítő képessége az atommag-reakció közben felszabaduló energia pusztító hatásán alapul”* [3];
- a biológiai fegyverek *„a tömegpusztító fegyvereknek az a fajtája, amelyben mesterségesen kitenyésztett, vagy genetikailag megváltoztatott mikroorganizmusokat és/vagy toxinjaikat megfelelő eszközökkel juttatnak a célterületre, emberek, állatok és növények elpusztítására”* [3];
- a vegyi fegyverek *„a mérgező harcanyagoknak az élő szervezetekre gyakorolt káros hatásán alapuló fegyver”* [3].

FEGYVERKEZÉS A XX. SZÁZADBAN

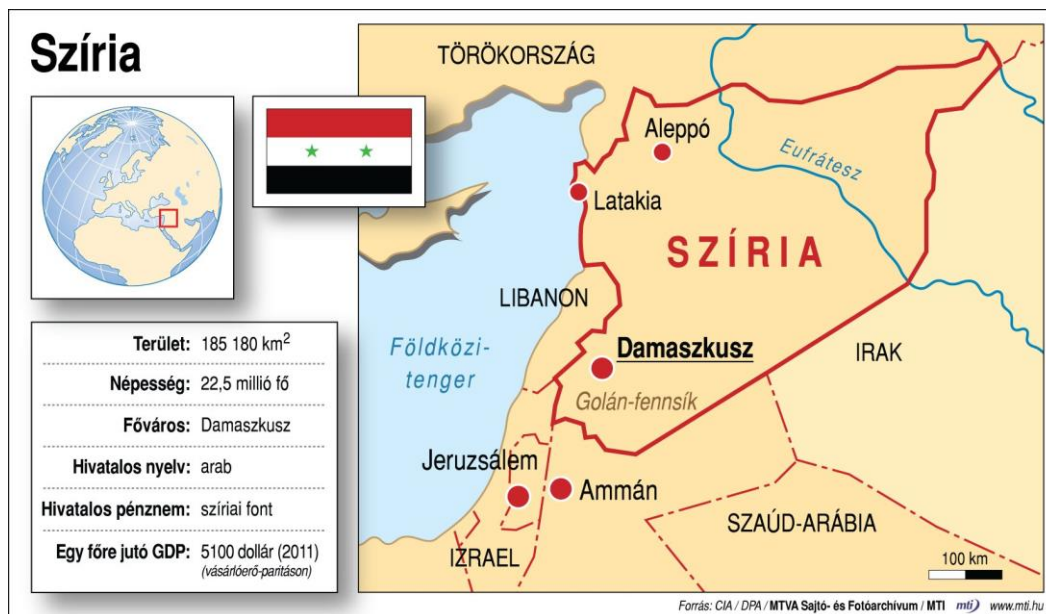
A nukleáris fenyegetettség elindított egy fegyverkezési versenyt, ami a világ számos országára hatással volt. A nyugat és kelet közötti versengés kihatott a harmadik világ országaira is, akik azután szintén arra törekedtek, hogy tömegpusztító fegyvereket fejlesszenek. Ezt a folyamatot nagyban megkönnyítette a nemzetközi kereskedelem fejlődése, illetve az információáramlás, ami hozzáférhetőbbé tette a témával kapcsolatos anyagokat, technológiákat és szakismereteket. Emellett nehezebbé vált az érintett ipari ágazatok és fegyverprogramok ellenőrzése, illetve a kettős felhasználású anyagok kereskedelmének hatékony kontrollálása [1]. A kisebb országok ellenőrzése is nehézkes volt, és az egymással folytatott kisebb háborúk vagy meglévő konfliktusok, illetve az állandó fenyegetettség miatt ők is folytattak fegyverfejlesztéseket, és később rendelkeztek valamilyen tömegpusztító fegyverrel. Ez alól Szíria sem volt kivétel.

SZÍRIA

Szíria Délnyugat-Ázsiában, a Közel-Keleten fekvő ország. Egy muszlim arab állam, társadalmi felépítését tekintve jelentős keresztény vallási és kurd, örmény, illetve asszír nemzeti kisebbségekkel.

A XX. században az országot is elértek a Közel-Keleten zajló események. 1946-ban elnyerte függetlenségét miután két évtizeden keresztül francia fennhatóság alá tartozott. 1958-ban szövetségre lépett Egyiptommal, létrehozva az Egyesült Arab Köztársaság nevű államszövetséget, ami 1961-re fel is bomlott. Egyiptommal és Líbiával kiegészülve újra megkísérelték az arab szövetség megvalósítását, melyet végül 1972-ben megalapítottak Arab Köztársaságok Szövetsége néven. Ez 1977-ben ismét szétesett mikor kivált belőle Líbia. A hidegháborúban a Szovjetunió támogatását élvezte. Az államfő Háfeszal-Assad volt, aki 1970-től egészen 2000-ben bekövetkezett haláláig uralkodott. Még abban az évben, fia Bassáral-Assad vette át a kormányzást. Politikájának köszönhetően 2007-ben újraválasztották. Jó kapcsolatot épített ki Oroszor-

szággal, Iránnal és Kínával. A 2011-ben „Arab tavasz” elnevezésű kormányellenes tüntetéssorozat Szíriát is elérte. Olyan mértékben elmérgesedett a helyzet, hogy azóta is polgárháború dúl az országban. Emellett Szíriának számos konfliktusa volt az évtizedek során Izraellel, és a feszültség a két ország között napjainkig nem rendeződött.

1. ábra Szíria elhelyezkedése [4]

SZÍRIA ÉS IZRAEL KAPCSOLATA

A konfliktus kezdete 1948-ra tehető, mikor Izrael független zsidó állam lett. Még ebben az évben Szíria másik négy arab országgal – Egyiptom, Libanon, Transzjordánia, Irak – együtt elindította az első arab-izraeli háborút. Ezt követte még az 1967-es „Hatnapos háború”, és az 1973-as Jom Kippur-i háború [5]. Mindezek mellett mindketten részesei voltak a Libanoni háborúnak is. Ebből a több évtizednyi konfliktusból adódóan elég tapasztalattal rendelkezett a szír kormány, hogy az izraeli fegyverarzenált mint komoly fenyegetést kezelje, és ezért olyan válaszlépésekbe kezdett, melyeknek köze volt a tömegpusztító fegyverekhez.

SZÍRIA TÖMEGPUSZTÍTÓ FEGYVEREI

Szíria állítólag közvetlen segítséget kapott Oroszországtól (korábban Szovjetunió), Kínától, Irántól és Észak-Koreától, hogy kifejlessze saját tömegpusztító arzenálját (nukleáris, biológiai és vegyi fegyverek) illetve ballisztikus rakéta programját. Az ország fő motivációja, hogy ilyen eszközökhöz nyúljon főleg az izraeli fenyegetésnek volt betudható, hiszen Izrael nemcsak fejlettebb haditechnikával rendelkezett, de nukleáris fegyver is volt a birtokában [6]. Emellett pedig az Irakkal és Törökországgal való rivalizálás is fontos szempont volt.

Atomprogram

Szíria az Atomsorompó Egyezmény aláírójaként (1968) az *Atomfegyverrel nem rendelkező államok* közösségébe sorolható. Ezenkívül az Átfogó Atomcsend Egyezmény aláírója [7]. A szíriai

hadsereg is érintett volt az ország atomprogramjában, ami az 1970-es években kezdődött. Damaszkusz, hogy kiterjessze és fejlessze atomprogramját, egyrészt nyíltan másrészt burkoltan, de segítséget kért más nemzetektől, mint például Kína, Oroszország, Irán, Észak-Korea. Ezek az erőfeszítések viszont kevés kézzelfogható eredménnyel jártak egészen 1991-ig. Abban az évben a kínaiak elkezdték építeni Szíria első kutató reaktorát Dayr Al Hajar-ban. Az SRR-1 típusjelzésű, 30 kW teljesítményű reaktor. „Ez a reaktortípus főleg békés kutatásokra alkalmas, de az ellenőrzés kijátszásával elvileg kis mennyiségben *«fegyver tiszta»* plutóniumot is lehet ilyen reaktorokban termelni” [8]. 2008 és 2009-ben a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) emberei nyomait találták antropogén urán részecskéknek. Az ország atom programja akkor került jelentős nemzetközi figyelem középpontjába, mikor 2007 szeptemberében a Gyümölcsös kert Hadművelet keretein belül (Operation Orchard) az izraeliek lebombáztak egy épülő reaktort (Dair Alzour) Al-Kibar-ban, ami amerikai és izraeli források szerint fegyver-előállítás céljára épült volna. A 2. számú képen jól látható az építési terület a bombázás előtt és után.

2. ábra Dair Alzour üzem a légitámadás előtt és után [9]

A szíriai kormány ezek után minden olyan jellegű állítást tagadott, ami a katonai szintű felhasználást támasztotta alá. Az esetet követően vizsgálatokat végeztek a NAÜ emberei az adott területen. A kormány nem kellően támogatta ezeket a vizsgálatokat, ráadásul a bombázás után a maradványok nagy részét eltakarították [10]. Több mint három év kutatás után arra a következtetésre jutottak az ügynökség emberei, hogy nagy valószínűséggel nukleáris fegyver előállítására szolgált volna a reaktor [11]. 2011. június 9-én a NAÜ igazgatótanácsa elfogadott egy határozatot, amely szerint, Szíria nem tudja kötelezettségeit teljesíteni az Átfogó Atomcsend Egyezményben foglaltak szerint, ezért az ügyet jelentették az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának [7]. A szíriai polgárháborúban a területet azóta SCUD-típusú ballisztikus rakétákkal telepítették be. A felkelők vezetői habár azt állították a NAÜ emberei továbbra is végezhetnek vizsgálatokat a területen, hivatalosan nem keresték meg az ügynökséget.

Biológiai fegyverek

Nagyon kevés információ van arról, hogy Szíria rendelkezik-e biológiai fegyverrel, és ha igen, pontosan milyen típusokkal. Német és izraeli illetve amerikai források azt állították, hogy az ország rendelkezik *Bacillus anthracis* baktériummal, botulinum toxinnal és ricinnel. A Svéd Védelmi Ügynökség (Swedish Defense Agency) jelentésében azt írta, hogy nem találtak arra utaló bizonyítékot, hogy a közel-keleti országnak lett volna bármilyen nemű támadó vagy védekező biológiai fegyver programja. Tény, hogy rendelkezik olyan szintű gyógyászati infrastruktúrával, ami lehetővé tehetne egy korlátozott biológiai fegyverkutatási programot. Ennek ellenére Szíria is részese az 1925-ös Genfi Egyezménynek, ami tiltja a biológiai fegyverek használatát. Ezenkívül aláírta a Biológiai- és Toxinfegyver Tilalmi Egyezményt 1972-ben, bár nem ratifikálta azt [12]. Kézzelfogható bizonyítékok nincsenek, csak találgatások és meg nem erősített források a témával kapcsolatban.

Vegyí fegyverek

Szíria rendelkezett az egyik legnagyobb vegyí fegyver készlettel a Közel-Keleten. A vegyí fegyver program és az ahhoz kapcsolódó felkészülés Egyiptom és a Szovjetunió segítségével kezdődött az 1970-es években. Ennek az egyik fő oka az 1973-as háború volt Izraellel. Azóta birtokában volt annak a tudásnak, mellyel fejleszteni és gyártani tudott különböző vegyí fegyver ágenseket, például a mustárgázt, a szarin gázt, és lehetséges, hogy VX idegmérget is. A vegyí fegyver készleteiket állítólag már az 1980-as évek óta állították elő a Hama, Homs, illetve az Al-Safira falvak melletti üzemekben, amelyek az Aleppo régióban találhatóak. Bár még mindig függött azoktól a külföldi forrásoktól, akik a kettős felhasználású berendezéseket és azokat a vegyí alapanyagokat szolgáltatták, melyek elengedhetetlenek voltak a vegyí fegyver gyártáshoz. Az elmúlt években kiderült, hogy Irán volt az egyik olyan ellátója az országnak, aki technikai segítséget és berendezéseket nyújtott azért, hogy a vegyí fegyverekhez szükséges alapanyagokat legyártsák. Ezenkívül Szíria birtokában van SCUD-B és SCUD-C ballisztikus rakétáknak, tüzérségi tölteteknek, melyek vegyí harci anyaggal szerelhetők fel. Egészen a közelmúltig az ország elutasította, hogy tagja legyen a Vegyí Fegyver Tilalmi Egyezménynek. (Chemical Weapons Convention: CWC). A 2011 végén kitört civil zavargások és a folyamatosan fokozódó erőszak megalapozta azt a kérdést, hogy biztonságosak-e a vegyí fegyver üzemek. 2013 márciusában jelentések érkeztek arról, hogy vegyí támadás történt Aleppo tartományban. Sem az Assad rezsím, sem a szíriai felkelők nem vállalták a felelősséget a támadásért. 2013 augusztusában mialatt az Egyesült Nemzetek kivizsgáló csapata megérkezett az országba, egy nagyszabású vegyí támadás történt Damaszkusz mellett, ami a kivizsgáló csapat, illetve az amerikai, angol, francia és német hírszerző ügynökségek figyelmét az Assad rezsím felé terelte és megállapították, hogy ők voltak a felelősek a támadásért. Ezt a kivizsgáló csapat jelentései is alátámasztották. A későbbi amerikai és orosz diplomáciai nyomás eredményeképpen Szíria csatlakozott a Vegyí Fegyver Tilalmi Egyezményhez és beleegyezett abba, hogy leszerelik a vegyí fegyver készleteket 2014. június 30-ig. A Vegyí Fegyver Tilalmi Szervezet egységeit (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons: OPCW) elküldték az országba, hogy számolják fel a készleteket és a hozzájuk kapcsolódó felszereléseket is. 2014. június 23-ra minden szíriai vegyí fegyver előállító üzem működésképtelenné vált és minden bejelentett vegyí fegyvert és azok alapanyagait eltávolították az országból. 2014. július 7-től augusztus közepéig

az Egyesült Államok 600 t szarin és kén-mustár előállításához szükséges alapanyagot semlegesített a Cape Ray teherhajó fedélzetén. Ezután még 200 t alapanyagot küldtek az Egyesült Királyságba megsemmisítésre [6]. 2015. március 20-án jelentések arról számoltak be, hogy a szír kormány klórgázzal töltött hordóbombákat vetettek be. A kormányerők állítólag klórgáz bombákat dobtak Sarmin városára még március elején. A vádak tagadták, és a lázadó csapatokat okolták, akik a régióban tartózkodtak. John Kerry Amerikai Államtitkár kijelentette, hogy „*az egész nemzetközi közösségnek el kell ítélnie*” azt a cselekedetet, hogy az Assad-i erők ilyen eszközöket vetettek be saját népük ellen. 2015 áprilisában és májusában továbbra is folytatta az Assad kormány a civilek bombázását klórgázzal. Ezenkívül a nemzetközi vizsgálatok során találtak eddig nyilvánosságra nem hozott bizonyítékokat szarin gázra és VX idegméregre az egyik szíriai katonai bázison, még 2015 májusában. A mintákról – amiket még 2015 januárjában gyűjtöttek a különböző létesítményekből – bebizonyosodott, hogy veszélyes kémiai anyagok voltak, így kiderült, hogy a szíriai kormány hazudott a szarin gázt illetően. Ez a felfedezés megerősítette azt a nézetet, miszerint nem minden vegyi fegyver készlet volt átadva a nemzetközi közösségnek [11].

ÖSSZEFOGLALÁS

A korábban olvasottakból kiderül, hogy a tömegpusztító fegyverek kifejlesztése és megjelenése nagy hatással volt a XX. század országainak fegyverkezéseire. Hiába voltak vonzóak a bennük rejlő lehetőségek – gondolok itt a megfélemlítésre, elrettentésre, sakkban tartásra, a béke kikényszerítésére – mégsem lehetett elmenni a veszélyek mellett, amiket hordoztak. Ezt belátva idővel a vezető nagyhatalmak szigorú nemzetközi szabályozásokkal és egyezményekkel próbálták kordában tartani az ilyen típusú fegyverekkel kapcsolatos tevékenységeket. A Közel-Keleten az súlyosbította a helyzetet, hogy idővel Izrael is rendelkezett atomfegyverrel a nagyhatalmak mellett és ez aggodalomra adott okot több arab országban, köztük Szíriában is. Mint a tanulmány korábbi szakaszában kiderült, az ország lehetőségei, hogy atomfegyvert fejlesszen, próbálkozásai ellenére is nagyon csekélyek volt, a Genfi Egyezmény aláírásával pedig úgy mond már az elején lemondtak a biológiai fegyverek fejlesztéseiről. Vegyi készleteik viszont nagy jelentőséggel bírtak a régióban. Az a tény, hogy ez sokáig nem került előtérbe, betudható a Hidegháborúnak, és ezzel együtt az akkori szembenálló nagyhatalmi érdekeknek.

A figyelem középpontjába igazán akkor került Szíria, mikor 2011-ben kitört a polgárháború. Nem sok idő múlva, felvetődött a kérdés: Egy polgárháború sújtotta ország, aki jelentős vegyi fegyver készleteket halmozott fel az évek során, milyen biztonsági kockázatokat jelenthet magára, illetve más országokra nézve? A válaszra sem kellett sokat várni, hiszen olyan híradásokról lehetett hallani, hogy vegyi támadások történtek különböző szír településeken. Ezután az ENSZ kötelezte Szíriát, hogy csatlakozzon a Vegyi Fegyver Tilalmi Egyezményhez, és készleteik leszereléséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Biztonságpolitikai szemle (2010): Tömegpusztító fegyverek proliferációja, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, (online) url: http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=31(2015. 05. 28.)
- [2] Tom Gersbeck (2014): Practical Military Ordnance Identification. CRC Press, pp. 245-246

- [3] Dr. Szakács Ágnes: A tömegpusztító fegyverek nemzetközi ellenőrzésének főbb állomásai, és lehetséges szakmai feladatai, (online) url: <http://www.zmne.hu/tanszekek/vegyl/docs/fiatkut/Dr2Agi.htm>(2015. 11. 01.)
- [4] MTI: MTVA sajtó és fotóarchívum, (online) url: <http://www.mti.hu>(2015. 06. 05.)
- [5] Rostoványi Zsolt (2011): A rövid XX. század, A Közel-Kelet Története 1918-1991, Kossuth kiadó, pp.121
- [6] Nuclear Threat Initiative.a: Syria, (online) url: <http://www.nti.org/country-profiles/syria/>(2015. 06. 03.)
- [7] Nuclear Threat Initiative.b: Nuclear, (online) url: <http://www.nti.org/country-profiles/syria/nuclear/>(2015. 06. 03.)
- [8] M.CDN (2006): Iráni nukleáris létesítmények, (online) url: http://m.cdn.blog.hu/nu/nukle-raj/file/IraniLetesitmenyek_KAPU_2006.pdf(2015. 06. 03.)
- [9] JULIAN BORGER (2011): UN nuclearinspectorstovisitSyria, (online) url: <http://www.theguardian.com/world/julian-borger-global-security-blog/2011/oct/23/syria-nuclear-iaea>(2015. 06. 05.)
- [10] Globalsecurity: Weapons of Mass Destruction, AlKibar/DairAlzourReactor, (online) url: <http://www.global-security.org/wmd/world/syria/al-kibar.htm>(2015. 06. 05.)
- [11] Jewish Virtual Library: Military threatsto Israel, Syria, (online) url: http://www.jewishvirtual-library.org/jsource/Threats_to_Israel/Syriathreat.html(2015. 06. 04.)
- [12] Nuclear Threat Initiative.c: Biological, (online) url: <http://www.nti.org/country-profiles/syria/biological/>(2015. 06. 03.)

The Middle East and the weapons of mass destruction: Syria

The emergence of the weapons of mass destruction was a milestone in the history of warfare. The invention of nuclear weapons contributed to a worldwide rivalry between countries in the Cold War era and the subsequently years. The decades long conflicts between the Arabian countries and Israel also contributed to a rivalry. The mutual fear of each other urged them to gain access to weapons of mass destruction. Syria was not an exceptional there. This study aims to present Syria's pursuit of development, production, and supply of these kinds of weaponry in the last decades.

Keywords: Syria, biological, chemical, nuclear, warfare

Gönczi Gergely
PhD. hallgató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Katonai Műszaki Doktori Iskola
g.gergely87@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2026-9237

Gergely Gönczi
PhD. student
National University of Public Service
Faculty of Military Science and Officer Training
Doctoral School of Military Engineering
g.gergely87@gmail.com
orcid.org/0000-0003-2026-9237

http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2017_1/2017-1-05-0406_Gonczy_Gergely.pdf

